

De sobere Inkomsten van prins Filips in Gelre

Een onderzoek naar de verschillen tussen de Blijde Inkomsten in Gelre en de rest van de Nederlanden tijdens de tour van Filips II in 1549

Bachelorscriptie

15 januari 2018

Michiel Knops

S4303148

Begeleider

Dr. D. Raeymaekers

Inhoud

Inleiding	3
Hoofdstuk 1 Politieke context	7
Hoofdstuk 2 De voorbereidingen	14
Hoofdstuk 3 De intochten	20
Conclusie	26
Bibliografie	29

Inleiding

In 1549 kwam prins Filips van Spanje naar de Nederlanden. Hij was bezig aan een tour door de gewesten van zijn vader Karel V van ongeveer vier maanden, doormiddel van Blijde Inkomsten presenteerde Filips zich als de toekomstige opvolger van de troon. Na van juli tot september in de Zuidelijke Nederlanden te zijn geweest, vervolgde Filips zijn reis in Zeeland, Holland, Overijssel en vervolgens Gelre. Door het slechte weer werden de Inkomsten in het noorden van Nederland gezamenlijk met die in Overijssel gehouden en werden de steden in de oostelijke gewesten binnen het korte tijdsbestek van drie weken bezocht.¹ Hieronder vallen ook de Inkomsten in de steden van het gewest Gelre. Over de Blijde Inkomsten van 1549 is veel geschreven, maar de Inkomsten in de gewesten Overijssel, Drenthe en Gelre zijn in de historiografie ondervertegenwoordigd. De meeste historici focussen zich namelijk op de Inkomsten in Brabant en dan met name de stad Antwerpen. Gelre is echter een interessante casus, omdat het een unieke staatkundige positie had in de Nederlanden. Het bestond namelijk uit vier losse 'kwartieren' die met elkaar samenwerkten. Ook werden de Blijde Inkomsten van de oostelijke gewesten door verschillende historici als sober beschreven in vergelijking met die van andere gewesten. In deze scriptie zullen daarom de Inkomsten in de Gelderse steden vergeleken worden met de andere Inkomsten in 1549 om zo een beter inzicht te krijgen in wat ze van elkaar onderscheidt.

In de negentiende eeuw zijn historici Blijde Inkomsten gaan bestuderen, waaronder de tour van Filips. Deze vroege studies waren echter beschrijvend van aard en bestudeerden doorgaans één intocht van één bepaalde vorst, waardoor er een moeilijk te verenigen lappendeken ontstond van losse intredes. De eerste grote overzichtswerken over deze festiviteiten waren vanuit een kunsthistorische benadering geschreven en hadden vooral aandacht voor de kortstondige kunst die werd gemaakt voor de triomfbogen en *tableaux vivants*. Meer recente studies vanuit kunsthistorische hoek, zoals het werk van Wouter Kuyper, focussen vooral op de invloed van de Renaissance op de gebruikte iconografie.²

¹ Jac Geurts, 'Een jaar vol intochten, feesten, propaganda en spektakel: De rondreis van Nederlanden', (Maastricht, 2009), 31-60, alhier 35.

² Joop Koopmans en Werner Thomas, 'Inleiding', in: Joop Koopmans en Werner Thomas (red.), *Propaganda en spektakel: vroegmoderne intochten en festiviteiten in de Nederlanden*, (Maastricht, 2009), 3-12, alhier 5; Wouter Kuyper, *The triumphant entry of*

Een van de eerste historici die de Blijde Inkomsten vanuit een politiek oogpunt onderzocht was Hugo Soly. Hij deed dit in zijn invloedrijke artikel genaamd, *Plechtige intochten in de steden van de Zuidelijke Nederlanden tijdens de overgang van Middeleeuwen naar Nieuwe Tijd: Communicatie, propaganda, spektakel* dat in 1984 werd gepubliceerd. Volgens Soly wilde de vorst, door middel van de festiviteiten gebonden aan deze Blijde Inkomsten, zijn gezag opleggen aan zijn onderdanen. Deze probeerden daarentegen hun verworven privileges en voorrechten te verdedigen en hun wensen duidelijk te maken aan de vorst. Volgens Soly veranderde het doel van de Inkomsten door de jaren heen. Vanaf de eerste Blijde Inkomsten in de veertiende eeuw was de zojuist beschreven communicatie tussen de vorst en de bevolking het belangrijkste doel, maar in de laatste decennia van de zestiende eeuw verschoof de nadruk van dialoog naar verheerlijking van de vorst. Vanaf de zeventiende eeuw werd de rol van de burgers zelfs nog verder beperkt waarbij het meer om spektakel ging. De burger was verworden tot een toeschouwer. Hoewel Soly erkent dat deze evolutie zich niet volledig vertaalt naar de historische werkelijkheid en zijn werk zeer relevant is geweest voor de bestudering van Blijde Inkomsten, hebben verschillende wetenschappers zijn stellingen genuanceerd.³

Volgens kunsthistorici Stijn Bussels en Margit Thøfner waren de Blijde Inkomsten namelijk geen vorm van 'propaganda' ter bevordering van de vorstelijke macht., vorst en stad hadden immers beide inbreng. Zo had bij de planning soms de vorst en soms de stad de overhand, maar nooit was de andere partij volledig uitgesloten.⁴ De machtsverhoudingen tussen stad en vorst werden niet alleen vóór de inkomst beslist, maar zelfs tijdens de intocht van de vorst door de stad. Vorsten konden namelijk door hun interactie bepaalde symboliek veranderen, zodat ze zich konden

renaissance architecture into the Netherlands: The joyeuse entrée of Philip of Spain into Antwerp in 1549, Renaissance and mannerist architecture in the Low Countries from 1530 to 1630, 2 dln (Alphen aan den Rijn, 1994).

³ Koopmans en Thomas, 'Inleiding', 6-7; Hugo Soly, 'Plechtige intochten in de steden van de Zuidelijke Nederlanden tijdens de overgang van Middeleeuwen naar Nieuwe Tijd: communicatie, propaganda, spektakel', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 97 (1984), 341-361, alhier 360-361.

⁴ Margit Thøfner, "'Willingly we follow a gentle leader...': Joyous entries into Antwerp', in: Jeroen Duinham & Sabine Dabringhaus (red.), *The dynastic centre and the provinces: Agents and interactions*, Brill's comparative studies in governance 5 (Leiden, 2014), 185-202, alhier 185-186; Stijn Bussels, 'Making the most of theatre and painting: the power of *tableaux vivants* in joyous entries from the Southern Netherlands (1458-1635)', *Art History* 33:2 (2010), 236-247, alhier 238.

sterker konden presenteren.⁵ Volgens cultuurhistorica Anne-Laure van Bruaene zijn Juist door de verschillende machtsverhoudingen tussen vorst en stad alle Blijde Inkomsten het waard om te bestuderen.⁶

Dit brengt ons bij de inkomsten te Gelre, deze zijn namelijk nog nauwelijks bestudeerd. Een van de weinige historici die dat wel heeft gedaan is de historicus Jac Geurts. Hij beschreef het verschil tussen de Blijde Inkomsten in Antwerpen en Nijmegen van 1549 om te laten zien dat er een oost-west in plaats van een noord-zuid tegenstelling is.⁷ De aanhangers van de noord-zuid tegenstelling stellen dat er tegenstellingen zijn tussen de gebieden die het huidige Nederland en het huidige België omvatten. Dit wordt door een groep historici als een anachronistische visie gezien, omdat ze de tegenstelling tussen de huidige staten België en Nederland in andere periodes projecteren. Uit deze kritiek ontstond de oost-west tegenstelling. Deze tegenstelling is gebaseerd op het verschil tussen het economische centrum in het westen van de Nederlanden en de periferie in het Oosten. Filips werd echter niet alleen tijdens de, door Geurts bestudeerde, intrede in Nijmegen tot hertog van Gelre erkend. De prins bezocht ook de steden Zutphen, Arnhem, Roermond, Venlo en Weert. De reden dat deze intredes weinig in de wetenschappelijke literatuur naar voren komen is de afwezigheid, en de slechte vindbaarheid, van het bronmateriaal.

De enige uitvoerige bron is van de hand van de Spaanse humanist Juan Cristobal Calvete de Estrella. Hij vergezelde prins Filips als hoveling op diens reis, waarbij hij een uitgebreid verslag schreef van de festiviteiten. De Inkomsten in Gelre worden door Calvete echter zeer kort beschreven. De meeste tijd besteedt hij namelijk aan de geschiedenis van deze gebieden of, zoals in zijn stuk over Arnhem, beschrijvingen van het interieur van de kerk die Filips bezocht.⁸ Als hij wel aandacht aan de plechtigheden besteedt dan lijken ze hem tegen te vallen. De Inkomst in Roermond wordt, in de Franse

⁵ Thøfner, 'Joyous entries into Antwerp', 192-194; Anne-Laure van Bruaene, 'Vorstelijk onthaald: Blijde intredes in de Zuidelijke Nederlanden tussen 1400-1800', *Tijd-schrift* 6:1 (2016), 7-20, alhier 10.

⁶ Van Bruaene, 'Vorstelijk onthaald', 10.

⁷ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 36.

⁸ Juan Cristobal Calvete de Estrella, *El felicissimo viaje del muy alto y muy poderoso principe Don Phelippe, Hijo del emperador Don Carlos Quinto Maximo desde Espana a sus tierras dela baxa Alemaña: con la descripcion de todos los Estados de Brabante y Flandes, Escrito en quatro libros* (1552).

vertaling beschreven met de woorden, 'la pompe ordinaire', gewoon spektakel.⁹ Geurts stelt dat Filips ontvangen werd als de zoveelste hertog van Gelre en niet als toekomstig heerser over een wereldrijk, waardoor de intochten een sober karakter kregen.¹⁰

In deze scriptie zal gekeken worden naar de Blijde Inkomsten van Filips in het hele gewest Gelre. Daarbij wordt aandacht besteed aan de Inkomsten in de verschillende steden en hoe zij van elkaar verschillen met betrekking tot de politieke context, de voorbereidingen en uiteindelijk de daadwerkelijke intocht. De zal in het eerste hoofdstuk behandeld worden. Deze context is relevant, omdat in 1548-1549 meerdere veranderingen werden aangebracht in de politieke constructie van het Habsburgse Rijk. Met name de constructie van de Nederlanden als onderdeel van het Heilig Roomse Rijk en de wetgeving met betrekking tot de erfopvolging zijn interessant voor de bestudering van Filips' intredes. De Blijde Inkomsten van Filips werden als sluitstuk op de veranderingen voor de Nederlanden gezien.¹¹ Het tweede hoofdstuk van deze scriptie zal gaan over de voorbereidingen van de intredes, hier ligt de focus op praktische zaken, bijvoorbeeld wanneer ze begonnen met plannen, opbouwen en oefenen van de verschillende voorstellingen voor de plechtige intochten. In de historische literatuur met betrekking tot de intochten in de Nederlanden wordt dit onderdeel van de festiviteiten maar al te vaak genegeerd. In dit opzicht is Gelre bijvoorbeeld nog nooit als geheel bekeken. In het derde en laatste hoofdstuk zal gekeken worden naar het daadwerkelijke verloop van Filips' intredes. Tot nu toe is bij bestudering van de Blijde Inkomsten van Filips in Gelre alleen een vergelijking gemaakt met Antwerpen. Deze vergelijking zal hier ook worden gemaakt, maar er zullen ook andere Inkomsten in de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden aan toe worden gevoegd. Er ontstaat zo geen beeld van enkel uitersten, aangezien Antwerpen wordt beschreven als de grootste intocht uit de tour van Filips, terwijl de Gelderse steden, zoals we later in deze scriptie zullen zien, als teleurstellend omschreven zouden kunnen worden.

⁹ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 36; Jules Petit, *Le très-heureux voyage fait par très-haut et très-puissant prince Don Phillippe, fils du grand empereur Charles-Quint, depuis l'Espagne jusqu'à ses domaines de la Basse-Allemagne, avec la description de tous les Etats de Brabant et de Flandre* (Brussel, 1876), 120.

¹⁰ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 58.

¹¹ Folkert Postma, *Viglius van Aytta; De jaren met Granvelle 1549-1564* (Zutphen, 2000), 43; Maarten Hageman, *Het kwade exempel van Gelre: De stad Nijmegen, de Beeldenstorm en de Raad van Beroerten, 1566-1568* (Nijmegen, 2005), 36.

Hoofdstuk 1: Politieke Context

Voordat prins Filips zijn Blijde Inkomsten startte en zelfs voordat hij naar de Nederlanden kwam, moest er veel geregeld worden. In het geval van normale Blijde Inkomsten moest er alleen onderhandeld worden over de bevestiging van de privileges van de steden en het gewest waarin de vorst zijn Blijde Inkomst zou doen. In de Nederlanden was er in 1549 echter meer aan de hand. Filips' vader, keizer Karel V, had in 1543 de laatste van de Nederlandse gewesten weten te bemachtigen door de verovering van Gelre op de toenmalige hertog van dit gewest, Willem van Kleef. Karel V wilde de Nederlanden omvormen tot een politieke eenheid, daarom volgde op de verovering van Gelre een periode van interne consolidatie.¹² Door de verdeeldheid onder de gewesten in de Nederlanden verliep dit echter moeizaam. Gewesten als Groningen en Gelre waren pas kort tevoren tot het rijk van Karel V toegetreden en hadden weinig binding met andere delen van de Nederlanden. Vooral tegen Gelre was veel argwaan vanuit de andere gewesten.¹³ Dit kwam onder andere door de Gelderse veldheer Maarten van Rossum die in de jaren 1542-1543 nog een plundertocht door Brabant had gehouden, waardoor verschillende dorpen in de as werden gelegd en steden als Leuven en Antwerpen waren belegerd. Aan Karel V viel de zware taak om deze gewesten met elkaar te verzoenen en om te vormen tot een politieke unie.

De keizer stond er echter niet alleen voor. De Habsburgers hadden veel getalenteerde geleerden in dienst. Onder hen bevond zich ook de Friese jurist Viglius van Aytta. Hij kreeg in 1547 de taak om met de verschillende gewesten te onderhandelen over een regeling die bekend zou komen te staan als het Verdrag van Augsburg. Dit hield in dat de constructie van de Nederlanden tot het Heilig Roomse Rijk zou veranderen.¹⁴ Deze verandering werd uitgevoerd om een sterk front te creëren tegen Frankrijk. In het oosten van het Heilig Roomse Rijk werden gelijksoortige veranderingen in de structuur doorgevoerd om een front te maken tegen de Turken.¹⁵

¹² Reinier Tadama, *Geschiedenis der stad Zutphen: Van de vroegste tijden tot 1795* (Zutphen, 1856, herdruk: Schiedam, 1976), 183-186; Geurts, 'Een jaar vol intochten', 55-56.

¹³ Hugo de Schepper, *"Belgium dat is Nederlandt": Identiteiten en identiteitenbesef in de Lage Landen, 1200-1800* (Breda, 2014), 54-56.

¹⁴ Postma, *De jaren met Granvelle*, 31-33.

¹⁵ Postma, *De jaren met Granvelle*, 30-31.

Voor de Nederlanden betekende dit verdrag dat er een verandering in de samenstelling van de Kreitsen zou plaatsvinden. Dit waren groepen vorstendommen in het Heilig Roomse Rijk die samenwerkten. De Nederlanden waren opgedeeld in de Bourgondische Kreits en de Nederrijns-Westfaalse Kreits. Deze laatste werd door de veranderingen als geheel in de Bourgondische Kreits opgenomen. Vervolgens werd deze Kreits semi-onafhankelijk gemaakt van het Rijk, maar de Nederlandse gewesten moesten wel nog een gezamenlijke rijksbijdrage betalen. Gelre, Utrecht en Overijssel, gewesten die eerst bij de Nederrijns-Westfaalse Kreits hoorden, zouden nu in de Bourgondische Kreits worden opgenomen.¹⁶

Op 26 juni had Viglius van Aytta het, met veel moeite, klaargespeeld. De gewesten Holland, Gelre en Friesland probeerden namelijk financieel gewin te behalen uit de onderhandelingen en blokkeerden daarom de voorstellen van de jurist. Holland wilde bijvoorbeeld geen verdere rijksbelasting betalen, omdat het meende nooit ondergeschikt te zijn geweest aan het Heilig Roomse Rijk. De rijksbelasting die het gewest bij de ondertekening van het bedrag moesten betalen zou daarbij van de beden afgetrokken moeten worden voordat de Staten van Holland akkoord zou gaan. De hier bedoelde beden waren een belasting die het rijk vroeg om tegen de Turken te vechten. Viglius van Aytta wist dit verzet echter te breken, waardoor Holland zijn verzoek introk. Op 21 maart ratificeerden de Staten van Holland het verdrag van Augsburg.¹⁷

Het lukte Viglius echter niet om het verzet van Gelre en Friesland te breken. Het gewest Gelre was in een conflict met de Westfaalse Kreits, omdat ze daar geen rijkscontributie aan hadden betaald. Karel V wilde echter complicaties vermijden en gaf toe. Gelre hoefde in de toekomst daarom minder in beden te betalen, omdat hun aandeel in de rijksbijdrage daarvan in mindering werd gebracht. Op dit besluit werden de onderhandelingen in Friesland nog harder. Zij wilden, net als Gelre, financieel voordeel behalen, maar uiteindelijk werd besloten om de onderhandelingen te laten rusten.¹⁸ Deze onderhandelingen zouden uiteindelijk in de vergetelheid raken, de Friezen hebben het verdrag dan ook nooit officieel erkend. De andere Nederlandse gewesten en de

¹⁶ Ibidem, 32; Folkert Postma, *Viglius van Aytta als humanist en diplomaat (1507-1549)* (Zutphen, 1983), 155-160.

¹⁷ Postma, *De jaren met Granvelle*, 36-37.

¹⁸ Postma, *De Jaren met Granvelle*, 37.

Habsburgse vorsten waren echter tot overeenstemming gekomen en het verdrag van Augsburg werd ondertekend. De Nederlanden waren nu officieel één gebied.¹⁹

De volgende stap in het centralisatieproces van de Habsburgers had betrekking op de erfopvolging. Karel V zag zijn fysieke gestel snel achteruitgaan en besloot om vóór zijn dood zijn zoon Filips tot zijn opvolger te laten benoemen in de Nederlanden.²⁰ Dit streven ging hand in hand met de wens van Karel V om de Nederlandse gewesten verder aan elkaar te binden.²¹ De Nederlanden waren alleen gebonden door Karel V als gemeenschappelijke vorst, maar ieder gewest zou, bij het eventuele overlijden van Karel V, apart zijn opvolger moeten erkennen. Het kon dus ook zo zijn dat een bepaald gewest zich van het Habsburgse rijk zou willen afsplitsen, want niet alle gewesten hadden dezelfde wetgeving met betrekking tot erfopvolging.²²

De Pragmatieke Sanctie moest hierop uitkomst bieden. De erfopvolging van alle Nederlandse gewesten werd gelijkgeschakeld, dus ze kregen allemaal dezelfde regels, en de Nederlanden werden één ondeelbaar geheel.²³ Dit betekende dat in alle Nederlandse gewesten de vorstelijke titel zou toekomen aan de kinderen van Karel V en hun nageslacht, zowel in de mannelijke als in de vrouwelijke lijn.²⁴ Alle gewesten gingen hier snel mee akkoord waardoor het verdrag op 4 november 1549 kon worden aangenomen.²⁵

Om de Pragmatieke Sanctie kracht bij te zetten werd prins Filips doormiddel van Blijde Inkomsten erkend als opvolger van zijn Karel V. Hierdoor moest er ook overal apart overlegd worden over de voorwaarden van de Inkomsten. De eerdergenoemde Viglius had hier ook een rol te spelen, namelijk tijdens de onderhandelingen voor de Inkomsten in Brabant. Het Hof van Brabant wilde alle privileges en rechten van het gewest erkend hebben, maar Viglius probeerde hier een stokje voor te steken. Het eerste

¹⁹ Ibidem, 42; Hageman, *Het kwade exempel*, 35

²⁰ Dina Aristodemo en Fernando Brugman, 'The joyeuses entrées of 1549: The staging of royal power and civic prestige', in: Wim de Groot (red.), *The seventh Window: the king's window donated by Phillip II and Mary Tudor to Sint Janskerk in Gouda (1557)* (Hilversum, 2005), 29-37, alhier 29-30.

²¹ Hageman, *Het kwade exempel*, 36.

²² Jac Geurts, 'Een jaar vol intochten', 32.

²³ Jac Geurts, 'Een jaar vol intochten', 32; Hageman, *Het kwade exempel*, 36

²⁴ Gelders Archief (GA), Arnhem, 2000, Oud Archief Arnhem, 5484, stukken die betrekking hebben op de onderhandelingen tussen bannerheren, ridderschap en steden van Gelre en Zuphen en Filips van Lalaing over de voorwaarden waarop prins Filips als erfheer zal worden aangenomen, 17 september en 9 oktober 1549.

²⁵ Postma, *De jaren met Granvelle*, 42.

twistpunt was de positie van het Hof van Brabant zelf. Deze zou namelijk beperkt worden tot een rechtsprekend instituut, in tegenstelling tot het verleden waar het nog een bestuurlijke functie had. Dit bestuurlijk niveau werd door de centrale regering van de Nederlanden overgenomen. Het Brabantse hof heeft zich hier sterk tegen verzet, maar kon dit niet volhouden.²⁶

Het sterke verzet heeft wel geholpen bij het behouden van artikel 58. Dit gaf de Brabanders het recht om afspraken met de hertog niet na te komen als deze als zijn verplichtingen en beloftes aan het gewest Brabant niet hield. Karel V probeerde ook dit artikel te laten vervallen, omdat het de mogelijkheid gaf tot gelegitimeerde rebellie.²⁷ De Habsburgers moesten op dit punt echter toegeven aangezien Brabant het eerste gewest zou zijn waar Filips zijn Blijde Inkomst zou doen in zijn tour door de Nederlanden. Ook het slechte weer speelde een belangrijke rol. De herfst naderde en dit betekende dat de wegen onbegaanbaar werden. Tijd was dus in het voordeel van de het Hof van Brabant. Het zou immers tot zware imagoschade kunnen leiden wanneer de Blijde Inkomsten niet volgens plan zouden verlopen.²⁸

De onderhandelingen met Gelre verliepen, in tegenstelling tot die met Brabant, redelijk soepel. Gelre was er niet op tegen om Filips als nieuwe landsheer te erkennen indien de privileges van de steden en de macht van de ridders en bannerheren intact bleven.²⁹ Historicus Maarten Hageman accentueert in zijn beschrijving van de politieke situatie in Gelre rond de Blijde Inkomsten van Filips ook hoe sterk de Gelderse overheden vasthouden aan hun rechten en privileges.³⁰ Dit komt ook naar voren in de onderhandelingen met betrekking tot de Pragmatieke Sanctie en het verdrag van Augsburg. Daarin lukte het om vast te houden aan hun privileges en ze kregen de garantie dat de veranderingen niet zouden leiden tot een aantasting hiervan.³¹

Tijdens de vergadering waarin de stadhouder van Gelre, Filips van Lalaing, in plaats van Karel V de Gelderse Staten bijeen riep om de erfopvolging van prins Filips te bespreken werd niet iedere twijfel die er in de gedachten van de Geldersen bestond

²⁶ Postma, *De jaren met Granvelle*, 37-38.

²⁷ Robert Stein, '74 woorden die het verschil maken: Over de ontwikkeling van het Brabantse recht van weerstand', *Noordbrabants Historische Jaarboek* 29 (2012), 46-63, alhier 47-49.

²⁸ Postma, *De jaren met Granvelle*, 38-39.

²⁹ GA, 2000, 5484.

³⁰ Hageman, *Het kwade exempel*, 104.

³¹ Postma, *De jaren met Granvelle*, 37.

volledig weggenomen. Laatstgenoemden werden verzekerd dat ze onderdeel bleven van het Heilig Roomse Rijk, de macht van de bannerheren en ridderschappen niet werden verkleind en dat de steden hun oude rechten zouden behouden.³² Deze angst ontstond in Gelre, omdat tussen 1543 en 1549 de centralisatiedrang van de Habsburgers inbreuk zou hebben gemaakt op de rechten en privileges die vastgesteld waren bij het traktaat van Venlo. Hierdoor waren de Gelderse Staten argwanend, omdat ze ondanks de garantie in het verleden zich toch bedreigd voelden.³³ Filips van Lalaing verzekerde de Gelderse Staten dat alles bij het oude bleef als prins Filips de nieuwe hertog zou worden. Dit komt ook naar voren in het feit dat bij deze vergadering werd bepaald dat de erfopvolging zou plaatsvinden zoals het altijd heeft plaatsgevonden. Dit zou allemaal verlopen volgens de gewoonten van de Gelderse gebieden.³⁴

De Gelderse en Brabantse Staten leken op elkaar; beide probeerden ze hun privileges te handhaven. Dit ondanks dat de initiële angst, met betrekking tot de troonsopvolging, op het eerste gezicht erg verschilt. De Brabantse overheden hadden aan gezag moeten inleveren aan de Habsburgers, maar konden door hevig verzet toch artikel 58 behouden. Dit zag Karel V echter met argusogen aan, omdat hij hierdoor vreesde voor gelegitimeerde rebellie.³⁵ De Gelderse Staten hadden, op papier, vast kunnen houden aan hun privileges, maar vreesden voor verdere centralisatiemaatregelen onder het beleid van Karel en Filips.³⁶

Of dit invloed had op de daadwerkelijke Blijde Inkomsten is moeilijk na te gaan. De voornaamste bron over dit onderwerp, het reis verslag van Calvete de Estrella, is geschreven door een hoveling van de Habsburgers waardoor ongehoorzaamheid van de steden niet snel beschreven zou worden.³⁷ De enige stad waar dit volgens Jac Geurts wel bij gebeurde is Maastricht, waar Filips op zijn tocht als allerlaatste zijn intrede deed. Calvete zou namelijk geschreven hebben dat de burgers een boodschap wilden overbrengen op Filips.³⁸

³² GA, 2000, 5484.

³³ Tadama, *Geschiedenis der stad Zutphen*, 183; Hageman, *Het kwade exempel*, 41

³⁴ GA, 2000, 5484.

³⁵ Postma, *De jaren met Granvelle*, 37-38; Stein, '74 woorden', 47-49.

³⁶ GA, 2000, 5484; Hageman, 40-42.

³⁷ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 36-37.

³⁸ Jac Geurts, 'Myth, history, and image in het Low Countries in the sixteenth century', in: Laurena Cruz en Willem Frijhoff (red.), *Myth in history, history in myth*, Brill's studies in intellectual history 182 (Leiden, 2009), 53-85, alhier 82.

De Brabantse onderhandelingen hadden in ieder geval wel invloed op de voorbereidingen, omdat de voorbereidingen en de hele tour van Filips in het geding kon komen als Karel V niet akkoord ging met de voorwaarden die de Brabantse Staten hadden gesteld.³⁹ De voorbereidingen konden pas beginnen nadat officieel was besproken hoe de Blijde Inkomsten zouden plaatsvinden. Dit leidde tot een dilemma voor Karel V, want hoe langer hij zou aanhouden om niet akkoord te gaan met de voorwaarden van de Brabantse Staten hoe minder tijd de steden hadden om zich voor te bereiden.

Voor Gelre is niet precies duidelijk wanneer ze besloten hebben om Filips als toekomstige hertog te erkennen. Volgens twee bronnen zou de officiële erkenning van Filips als toekomstige hertog op negen oktober hebben plaatsgevonden, tijdens de Gelderse landdag.⁴⁰ Het lijkt echter niet waarschijnlijk dat dit de eerste keer is geweest dat de Geldersen te kennen hebben gegeven dat ze Filips als erve van Karel zouden erkennen. Vanuit het Zutphens stadsbestuur kwam namelijk al op 26 september een vraag naar informatie met betrekking tot de aanstaande komst van de prins.⁴¹ Op 8 oktober werd hierop geantwoord door het Hof van Gelre. Ze wisten nog niet op welke dag hij aan zou komen. In de brief stond wel duidelijk vermeld dat de stad prins Filips met gezanten van kleine steden en een delegatie gewapende burgers buiten de stadspoorten moest opwachten.⁴²

Het is niet duidelijk of de inkomsten in Gelre daadwerkelijk beïnvloed zijn door de politieke historie aangezien er geen *tableaux vivants* waren, die een dergelijke boodschap van verzet zouden kunnen uiten.⁴³ Het gebruik van, voor Gelderse begrippen, traditionele Blijde Inkomsten kan mogelijk duiden op de wens van de Gelderse Staten

³⁹ Postma, *De jaren met Granvelle*, 38.

⁴⁰ GA, 2000. 5484; GA, 0124, Hof van Gelre, 650, Brieven uit en aan het Hof, 1546-1549, regest nr. 453, mededeling van Hof van Gelre aan de regentes van de Nederlanden over de geplande datum van de vergadering van de Gelderse Staten met betrekking tot de hulding van prins Filips tot hertog van het gewest, 25 september 1549.

⁴¹ GA, 0124, 907, Brieven van en aan het kwartier van Zutphen, 1549, regest nr. 899, mededeling van de stad Zutphen aan het Hof van Gelre waarin naar inlichtingen wordt gevraagd met betrekking tot de komst van prins Filips, 26 september 1549.

⁴² GA, 0124, 907, regest nr. 911, brief van het Hof van Gelre aan de stad Zutphen waarin staat dat de juiste dag van aankomst niet bekend is en dat de Zutphenaren de prins buiten de stad moeten tegemoet trekken met een aantal gewapende burgers en afgevaardigden van de kleine steden uit het kwartier van Zutphen, 8 oktober 1549.

⁴³ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 54.

om alles bij het oude te houden en dit op deze manier duidelijk te maken.⁴⁴ Wat mogelijkheid geeft tot deze interpretatie blijkt uit de inscripties tijdens de Inkomst in Nijmegen, de enige van de Gelderse steden die deze volgens Calvete had. Daarin staan de zinnen: “Als God met ons is, wie kan dan tegen ons zijn? en “hier staat een voetstap van het Heilige Roomse Rijk”.⁴⁵ De eerste zin bevat een mogelijke dubbele betekenis, wie wordt namelijk bedoelt met ons? Prins Filips of de Nijmegen? In de tweede zin is een verwijzing naar de status van Nijmegen als rijksstad en dat het daarom onderdeel was van het Heilig Roomse Rijk. Een uiting die ook te zien is in het streven van de stad naar het in stand houden van de band met het keizerrijk.⁴⁶ De invloed van politieke veranderingen van de jaren onder de Habsburgers is dus te zien in de Blijde Inkomsten te Gelre.

⁴⁴ Hageman, *Het kwade exempel*, 41.

⁴⁵ Calvete de Estrella, *El felicissimo viaje*, 318; Geurts, ‘Een jaar vol intochten’, 58.

⁴⁶ Geurts, ‘Een jaar vol intochten’, 58.

Hoofdstuk 2: De voorbereidingen

Na de onderhandelingen over de voorwaarden van de Blijde Inkomsten waren de steden zelf aan zet. Zij moesten de Inkomsten voorbereiden, maar ze hadden echter niet de volledige zeggenschap over de intocht. De Habsburgers hadden strikte regels met betrekking tot hun representatie tijdens publieke festiviteiten.⁴⁷ Een aantal steden, waaronder Antwerpen, probeerden zichzelf op dit punt te overtreffen door grootse voorstellingen te maken van de Karel V en prins Filips tijdens de Inkomst van 1549. Deze werden uitgebeeld doormiddel van toneel, standbeelden en bouwwerken. Er waren echter grote verschillen tussen de Inkomsten in steden zoals Antwerpen en de kleinere steden, zoals die van Gelre. In dit hoofdstuk zal gekeken worden naar de verschillen in de voorbereidingen op de Blijde Inkomsten tussen de Gelderse steden en andere steden in de Nederlanden.

Prins Filips begon zijn tour in het gewest Brabant. Daar verbleef hij een aantal maanden in het bijzijn van zijn vader Karel V en leerde de gewoonten en gebruiken van de Nederlanden kennen, ter voorbereiding op zijn tour.⁴⁸ De prins deed begin juli zijn Blijde Inkomst in Brussel en Leuven, waarna hij doorreisde naar Vlaanderen, waar hij zijn intrede deed in de verschillende steden. Zo ook Brugge, waar hij aankwam op 21 juli. De voorbereidingen begonnen in Brugge echter al maanden tevoren, namelijk in mei. Een delegatie van de stad kwam toen naar Brussel om de toekomstige vorst uit te nodigen voor zijn Blijde Inkomst. Ongeveer gelijktijdig zijn de voorbereidingen van start gegaan.⁴⁹

De schilder Pieter Pourbos werd ingehuurd om een triomfboog en een ingangspoort te maken voor de Brugse Vrije, het burggraafschap nabij Brugge. Hij leverde ook verschillende attributen voor de *tableaux vivants*.⁵⁰ Deze werden door rederijkers ontworpen naar thema's die de Brugse Vrije hadden uitgekozen. In dit geval wilde het burggraafschap uitbeelden wat een goede vorst bracht voor het platteland: rust, vrede en voorspoed.⁵¹ De stad Brugge liet drie triomfbogen bouwen. Deze waren in

⁴⁷ Stijn Bussels, *Spectacle, rhetoric and power: The triumphal entry of prince Philip of Spain into Antwerp*, (Amsterdam, 2012), 77.

⁴⁸ Luc Devliegher, 'De Blijde Intrede van prins Filips in Brugge in 1549', *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis* 136 (1999), 121-160, alhier 121-122;

⁴⁹ Devliegher, 'Prins Filips in Brugge', 122.

⁵⁰ Ibidem, 122-125.

⁵¹ Ibidem, 133.

eerste instantie ontworpen door de schoonvader van Pieter Pourbos, de bouwkundige Lancelot Blondeel, voor de Blijde Inkomst van Karel V in 1520 te Brugge. Blondeel won de openbare aanbesteding van de stad en bouwde deze triomfbogen, in samenwerking met de schilder Willem Cornu, opnieuw voor de Blijde Inkomst van prins Filips.⁵² Bij deze vier triomfbogen kwamen er nog vijf van de 'naties' die Brugge verbleven, Drie bogen van de Spaanse en twee van de Biskaaanse naties.⁵³ In Brugge werden kosten noch moeite bespaard.

De volgende grote Blijde Inkomst zou die van Antwerpen zijn. Deze zou plaatshebben op 10 september, na de grote feesten van Binche, die werden georganiseerd door de tante van Filips, Maria van Hongarije. De Antwerpse intrede zou de grootste worden uit de hele tour en om zo'n festiviteit te organiseren moest veel worden gepland. Degene die hier de meeste verantwoordelijkheid voor droeg was de geleerde Cornelius Grapheus.⁵⁴ Er werden toernooien en banketten georganiseerd, de werklieden maakten triomfbogen en burgers deden mee aan *tableaux vivants*. Het mocht wat kosten, want de stad kreeg het er financieel moeilijk door. De decoraties bij deze Blijde Inkomst kosten namelijk 260.000 gulden, dit was, zeker voor de zestiende eeuw, een exorbitant bedrag.⁵⁵

Vrijwel de gehele burgerij werd gemobiliseerd om in enige vorm mee te werken aan de intocht. Dit gebeurde aanvankelijk op 2 augustus, ruim een maand voor de daadwerkelijke Inkomst. Ongeveer 4000 burgers werden opgeroepen om zich voor te bereiden op de ontmoeting buiten de stadsmuren bij de Blijde Inkomst. De dag erna werden timmerlieden gevraagd om decoraties te maken die langs de route werden geplaatst bij de intocht. Op 9 augustus werden niet alleen alle timmerlieden gevraagd om hun medewerking te verlenen, maar ook schilders, beeldhouwers en alle andere kunstenaars en ambachtslieden. Blijkbaar werd er niet snel doorgewerkt, want op 17 augustus werd een boete aangekondigd voor werklieden die niet op schema liepen. Dit was echter niet genoeg, want op 3 september werd nogmaals een boete ingevoerd voor lieden die te veel pauze namen of te vroeg stopten met werken. Bij deze laatste aankondiging werd ook vermaand tot het afbreken van marktkramen en werden

⁵² Ibidem, 125.

⁵³ Ibidem, 125-126.

⁵⁴ Bussels, *Spectacle, rhetoric and power*, 19 en 36-37; Geurts, 'Een jaar vol intochten', 50.

⁵⁵ Bussels, *Spectacle, rhetoric and power*, 38-40; Soly, 'Plechtige intochten in de steden', 352.

burgers uitgekozen voor de *tableaux vivants*, evenals een oproep aan de rest om de straten schoon te maken.⁵⁶ De hoge werkdruk op de werklieden had waarschijnlijk te maken met het feit dat Filips aanvankelijk ook Rooms keizer zou worden, maar dit was tegen het zere been van Karels broer Ferdinand, die deze ambitie ook had. Daarom besloot Karel V om Filips alleen heer van de Nederlanden te maken en de positie van keizer op Ferdinand over te dragen.⁵⁷ De hoge werkdruk betekende echter niet dat alle decoraties af waren.⁵⁸ Desondanks was het feest in Antwerpen groots genoeg om Filips en zijn hovelingen te doen verbazen.

Na Antwerpen trok de prins naar de Noordelijke Nederlanden. Daar liet hij zich ook in verschillende gewesten tot opvolger van Karel V erkennen. Op 3 oktober zou Filips in Utrecht aankomen. De stad begon al in juli met de allereerste voorbereidingen. Er werd gezorgd voor betaalbare alcohol, zodat zelfs de armere burgers zo veel mogelijk van de festiviteiten konden meegenieten. In plaats van het verpachten van de wijn- en hopenaccijns werd een collecte gehouden om de kosten van de belasting te dekken. Hierdoor was er voor iedereen wijn en bier in overvloed bij de Blijde Inkomst.⁵⁹ Op 30 augustus werd een commissie samengesteld om toezicht te houden op de vervaardiging van triomfbogen, standbeelden en decoraties in de stad.⁶⁰ De burgers die verplicht waren om dienst te nemen in de schutterijen moesten goed uitgerust en gewapend de prins buiten de stad opwachten. Zij werden op twee momenten verwacht om deel te nemen aan gezamenlijke oefeningen, zodat ze beter met wapens om konden gaan.⁶¹ De straten en pleinen werden ook opgeruimd en bijgewerkt, zodat ze er voor de intocht niet uit de toon zouden vallen met de rest van de versieringen.⁶² De voorbereidingen hadden hun vruchten afgeworpen, want de Blijde Inkomst in Utrecht viel zeer in de smaak bij Filips en zijn gevolg.⁶³

Na Utrecht boog Filips af naar het oosten van de Nederlanden voor het laatste deel van zijn tour: Overijssel en Gelre. In dit laatste gewest begonnen de

⁵⁶ Ibidem, 34-35.

⁵⁷ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 32.

⁵⁸ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 51; Bussels, *Spectacle, rhetoric and power*, 20-22.

⁵⁹ Anthony Van Asch van Wijck, *Plegtige intrede van Phillips II binnen de stad Utrecht in den jare 1549* (Utrecht, 1846), 5.

⁶⁰ Van Asch van Wijck, *Phillips II binnen de stad Utrecht*, 5-6.

⁶¹ Ibidem, 7-8.

⁶² Ibidem, 8-9.

⁶³ Ibidem, 16-17.

voorbereidingen waarschijnlijk pas eind september, terwijl de eerste Inkomst plaatsvond op 12 oktober. Op 25 september werd vanuit het Hof van Gelre aan de regentes van de Nederlanden, Maria van Hongarije, gevraagd hoe de Blijde Inkomsten in Gelre precies zouden plaatsvinden.⁶⁴ Er waren namelijk twee mogelijkheden; in iedere stad een intocht en een ceremonie of alleen in de hoofdsteden. Er werd voor dit laatste gekozen en dit werd door het Hof van Gelre bevestigd in een brief aan de regentes op negen oktober.⁶⁵ Dit gebeurde dus maar kort voor de daadwerkelijke intrede.

Wat nog meer problemen gaf was de situatie met Friesland. Daar zou namelijk geen Blijde Inkomst gehouden worden, omdat ze nog niet akkoord waren gegaan met de Pragmatieke Sanctie.⁶⁶ Hierdoor was tot het laatst nog ongewisheid over de precieze datum van de Inkomst in Zutphen. Op acht oktober was er namelijk nog geen zekerheid hierover.⁶⁷ Wel was in deze briefwisseling duidelijk geworden hoe de prins wenste ontmoet te worden. De prins zou volgens de brief met gewapende burgers buiten de stadsmuren ontvangen moeten worden in de aanwezigheid van afgevaardigden uit de andere delen van het graafschap Zutphen. Ondanks deze onzekerheid over de datum werden meer voorbereidingen getroffen. Zo werden twee ossen gekocht, waarschijnlijk ter waarde van 75 goudgulden en sloeg de stad veel wijn in.⁶⁸ Zo ver bekend is werden er geen triomfbogen of *tableaux vivants* voorbereid of tentoongesteld.

In de volgende stad, Arnhem, zou Filips op veertien oktober ontvangen worden. Hier werd de markt schoongemaakt en werden twee ossen als cadeau voor Filips gekocht. De ossen en de giften van wijn voor Filips en zijn tante kosten samen ongeveer 178 goudgulden. De rest van het gevolg kreeg kleinere delen wijn. Vanuit het arsenaal

⁶⁴ GA, 0124, 650, regest nr. 453.

⁶⁵ GA, 0124, 650, regest nr. 458, brief van het Hof van Gelre aan de regentes der Nederlanden waarin geschreven staat dat de Gelderse Staten overeen zijn gekomen om Filips als erfheer van Gelre te erkennen en besloten hebben om de prins kwartiersgewijs in de hoofdsteden te ontvangen.

⁶⁶ Postma, *De jaren met Granvelle*, 42.

⁶⁷ GA, 0124, 650, regest nr. 456, brief van de regentes der Nederlanden aan de Gelderse Stadhouder Filips van Lalaing waarin dat op 7 oktober met de Graaf van AreMBERG wordt overlegd over een mogelijke tocht van prins Filips naar Friesland en Groningen, dan zou de Blijde Inkomst van Zutphen verplaatst worden naar 20 oktober. Als dit zich niet voordeed werd het 11 oktober, 4 oktober 1549; GA, 0124, 907, regest nr. 911.

⁶⁸ Johannes Gimberg, 'Vorstelijk bezoek in 1549', *Zutphense Courant* (28 februari 1900), 2; Gelders Archief (GA), 0124, 808, Brief van en aan het kwartier van Nijmegen, regest nr. 1599, brief van de stadhouder Filips van Lalaing aan ambtman Berndt Hackfort om op 17 oktober de wegen tussen Arnhem en Nijmegen te laten repareren en te zorgen voor een aantal goed bespannen wagens, 12 oktober 1549.

van de stad werden kanonnen naar de markt voor de St. Janspoort gebracht. Ook werd voor verlichting gezorgd in de vorm van brandende teertonnen en turfpannen. Er werden musici ingehuurd in de vorm van vier fluitspelers en vier trommelaars. Samen met de stad Nijmegen werd er ook voor gezorgd dat de route tussen Arnhem en deze stad goed begaanbaar was voor Filips en zijn gevolg. Het vervoer tussen de steden werd ook verzorgd.⁶⁹

In Nijmegen zou Filips zijn intrede doen op zestien oktober. Om dit voor te bereiden werden niet alleen de straten in de stad schoongemaakt, maar ook de burcht waar de prins zou overnachten.⁷⁰ Deze was namelijk in slechte staat. Bij de Hezelpoort werd een landingsplaats gemaakt.⁷¹ Ook Nijmegen gaf de twee ossen die de andere Gelderse steden gaven. Naast deze ossen werd ook nog jacht gemaakt op een wildzwijn of een ree om te eten bij het bezoek van Filips.⁷² Net als in Arnhem werd het geschut opgesteld op de pleinen van de stad. Na de intocht te Nijmegen zou hij via Venlo naar Roermond trekken.⁷³ Daar zou hij ook tot hertog van Gelre worden ingehuldigd voor het Overkwartier. Voor Roermond weten we niet welke voorbereidingen er getroffen werden, omdat er geen bronnen hierover beschikbaar zijn en de Inkomst zelf in beschrijvingen weinig aandacht heeft gekregen.

Aan de hand van het voorbeeld te Gelre zou eventueel gesteld kunnen worden dat er, in ieder geval voor Gelre, geen strakke planning was gemaakt voor de Blijde Inkomsten door de Habsburgers. Historicus Folkert Postma en de eerder genoemde Geurts menen echter dat de gehele Blijde Inkomsten in 1549 minutieus zijn voorbereid.⁷⁴ Als we kijken naar de bronnen van het Hof van Gelre zien we echter dat dit, voor Gelre in ieder geval, niet het geval was. De eerdergenoemde onduidelijkheid betreffende de datum van de Blijde Inkomsten wijst namelijk niet op een secure voorbereiding, aangezien deze aanvankelijke op elf oktober zou zijn en deze tevoren nog

⁶⁹ J.S. van Veen, 'Een vorstelijk bezoek in 1549', *Arnhemse Courant* (24 januari 1900), 2.

⁷⁰ H. Van Schevichaven, 'Prins, later koning Filips II, te Nijmegen', in: H. Van Schevichaven, *Penschetzen uit Nijmegen's verleden 2* (Arnhem, 1966), 136-142, alhier 137-138.

⁷¹ Van Schevichaven, 'Filips II te Nijmegen', 138.

⁷² Ibidem, 138; GA, 808, regest nr. 1591, Brief van stadhouder Filips van Lalaing aan Johan Groesbeek met verzoek om de waldgraaf te helpen een wildzwijn of ree te jagen voor de komst van prins Filips en de bruiloft van de jonkvrouw van Pallandt.

⁷³ Van Schevichaven, 'Filips te Nijmegen', 138.

⁷⁴ Postma, *De jaren met Granvelle*, 40; Geurts, 'Een jaar vol intochten', 46.

een keer was uitgesteld vanwege het samenvallen met de Gelderse landdag.⁷⁵ Het vreemde is ook dat er in een brief van de regentes Maria van Hongarije aan de stadhouder Filips van Lalaing, geschreven op vier oktober, stond dat er op zeven oktober nog werd beslist of men nog naar Friesland en Groningen zou gaan om daar ook de Blijde Inkomsten te houden, terwijl dit volgens Postma helemaal niet gebeurt.⁷⁶ Hij beweert namelijk dat er geen sprake was van een mogelijke tocht naar Friesland zonder eerst Gelre aan te doen.⁷⁷ Er zijn dus verschillende zaken in de Oostelijke Nederlanden geweest die niet heel precies waren voorbereid.

Het grootste verschil tussen de Blijde Inkomsten in Gelre en de rest van de Nederlanden, op het gebied van de voorbereidingen, heeft te maken met de voorbereidingstijd. Zutphen had namelijk maar één week de tijd om zich voor te bereiden. De precieze datum van de Inkomst was tot op het laatst niet duidelijk. De andere steden konden zich al een of twee maanden voorbereiden. Dit alleen is echter geen overtuigende reden voor het grote verschil. De steden hadden ook verschillende budgets voor de Inkomsten. In de Gelderse steden wordt veel minder uitgegeven dan in de zuidelijke gewesten met Antwerpen als voorbeeld.⁷⁸ De Gelderse Inkomsten waren dus in opzet al kleinschaliger, omdat Gelre als perifeer gebied in de Nederlanden natuurlijk niet zo rijk was als Utrecht of Antwerpen. De Gelderse Staten waren daarbij niet van plan om een grotere intocht voor Filips te organiseren dan voor iedere andere vorst.⁷⁹ Zeker gezien de politieke spanningen die in Gelre ontstonden door de centralisatiepogingen van Karel V.

⁷⁵ GA, 0124, 907, regest nr. 911; GA, 0124, 907, regest nr. 909, Brief van het Hof van Gelre aan de stad Zutphen waarin wordt vermeld dat de regentes van de Nederlanden verzocht is haar komst te Zutphen een paar dagen uit te stellen, 3 oktober 1549.

⁷⁶ GA, 0124, 650, regest nr. 456.

⁷⁷ Postma, *De jaren met Granvelle*, 42.

⁷⁸ Soly, 'Plechtige intochten in de steden', 352.

⁷⁹ GA, 0124, 907, regest nr. 911; Paul Guyot, *De Blijde Inkomst van Karel V te Nijmegen op 9 februari 1546* (Nijmegen, 1890), 3-7.

Hoofdstuk 3: De intochten

Zoals eerder geschreven is de voornaamste bron voor de tour van prins Filips het verslag van Calvete de Estrella, omdat het is geschreven door iemand uit het gevolg moet opgepast worden bij de bestudering ervan. Het is namelijk niet helemaal objectief. Calvete zal bepaalde zaken anders kleuren dan ze werkelijk zijn geweest. Dit betekent niet dat het onbetrouwbaar is, maar dat het een onvolledig beeld geeft van de Blijde Inkomsten van Filips. Gelukkig hebben meerdere historici het verslag van Calvete aangevuld met bronnen uit de lokale archieven. Zo hebben Van Schevichaven en Van Veen respectievelijk de Inkomsten van Filips in Nijmegen en Arnhem bestudeerd.⁸⁰ Deze studies zullen in dit hoofdstuk gebruikt worden om de verschillen tussen de intochten tijdens de tour van de prins te bestuderen.

Nogmaals kijken we naar de Blijde Inkomst te Brugge. De prins werd buiten de stadsmuren verwelkomd door een kleine delegatie van de stad Brugge, de Brugse Vrije en de in Brugge woonachtige Spanjaarden.⁸¹ Filips werd vervolgens de stad ingeleid waar hij triomfbogen en *tableaux vivants* te zien kreeg die verschillende verhalen uitbeelden. Alle teksten waren in het Latijn, dus er kan vanuit gegaan worden dat de boodschap die deze verhalen bevatten alleen voor de ogen en oren van de prins, zijn gevolg en de opgeleide toeschouwers bedoeld waren.⁸² De stad Brugge gebruikte vooral Bijbelse analogieën om de machtsoverdracht van Karel V op Filips te verbeelden. Zo waren er triomfbogen en *tableaux vivants* die de overdracht van macht van Abraham op Isaac verbeelden.⁸³ Vervolgens zag Filips enkele bogen van de Brugse Spanjaarden die ook het thema van machtsoverdracht van vader op zoon gebruikten, maar dan met antieke verwijzingen. Hier werd deze machtsoverdracht vormgegeven aan de hand van Trajanus die zijn adoptiefzoon Hadrianus tot keizer benoemd. De Brugse Vrije liet in de triomfbogen zien dat ze hoopten dat Filips, net als zijn vader Karel V, de rust op het platteland zou bewaren.⁸⁴ De volgende dag zouden Karel V en zijn twee zussen dezelfde

⁸⁰ Van Schevichaven, 'Filips II te Nijmegen'; Van Veen, 'Een vorstelijk bezoek in 1549', *Arnhemse Courant* (24 januari 1900), 2.

⁸¹ Devliegheer, 'Prins Filips in Brugge', 130-131.

⁸² Samuel Mareel, *Voor vorst en stad: Rederijkersliteratuur en vorstenfeest in Vlaanderen en Brabant (1432-1561)* (Amsterdam, 2010), 107; Devliegheer, 'Prins Filips te Brugge', 127.

⁸³ Devliegheer, 'Prins Filips te Brugge', 131.

⁸⁴ *Ibidem*, 132-133.

trionfbogen en *tableaux vivants* zien toen zij in de stad aankwamen. De dag hierna zou Filips 's morgens de mis bijwonen en de eed afleggen waarop hij tot opvolger van Karel V werd benoemd.⁸⁵

Andere noemenswaardige Blijde Inkomsten in de Zuidelijke Nederlanden zijn die van Brussel, Gent en Antwerpen. In deze laatste stad waren er veel meer verwijzingen naar mythologische en historische figuren. Dit waren thema's die met de Renaissance steeds meer naar de voorgrond kwamen, in plaats van de Bijbelse verwijzingen die nog veel werden gebruikt in Brugge en Brussel.⁸⁶ Waar de renaissancekunstenaars de antieke oudheid probeerden te overstijgen deden de Habsburgse vorsten hetzelfde met de grote antieke vorsten en keizers. Zij werden tijdens de Blijde Inkomst in Antwerpen voorgesteld als figuren die nog groter en belangrijker waren dan de mythologische figuren uit de oudheid.⁸⁷ Dit paste in het beeld dat Karel V van zichzelf en zijn familie wilde verspreiden. De Habsburgers waren daarbij erg strikt met betrekking tot het beeld dat een stad van hen mocht tentoonstellen tijdens publieke evenementen.⁸⁸ Dit geldt dus ook voor de Blijde Inkomsten.

Net als bij de andere steden werd de prins buiten de stadsmuren van Antwerpen opgewacht door een delegatie van de stad. Hier zien echter ook een moment van verschil met de andere steden, want de prins legde de eed, waarin hij de privileges van de stad bevestigde, af buiten de stadsmuren.⁸⁹ Ook was er net buiten de stadsmuren al een triomfboog gemaakt. Niet lang hierna beloofde Filips ook om de kerk te beschermen.⁹⁰ De triomfbogen en *tableaux vivants* in de stad verbeelden Filips als helden uit mythologische verhalen, waaronder Aeneas en Odysseus.⁹¹ Deze waren niet allemaal in opdracht van de stad gemaakt, ook de Spaanse, Genuaanse en andere buitenlandse 'naties' die zich in de stad bevonden, hadden triomfbogen laten maken om zich aan de prins te presenteren.⁹²

De stad toonde dat ze onderdanig was aan de prins doormiddel van de reus Druon Antigon, die de stad gesticht zou hebben. In de oorsprongsmythe van Antwerpen

⁸⁵ Ibidem, 134-136.

⁸⁶ Mareel, *Voor vorst en stad*, 47.

⁸⁷ Bussels, *Spectacle, rhetoric and power*, 72-73.

⁸⁸ Bussels, *Spectacle, rhetoric and power*, 77.

⁸⁹ Ibidem, 79; Kuyper, *The triumphant entry of renaissance architecture*, 12.

⁹⁰ Kuyper, *The triumphant entry of renaissance architecture*, 10-12.

⁹¹ Ibidem, 19.

⁹² Ibidem, 44-62.

werd deze reus overwonnen door de Romeinse held Sylvius Brabo, waardoor handelsschepen geen tol meer hoefden te betalen om over de Schelde te varen.⁹³ Tijdens de intocht boog Druon Antigon zijn hoofd voor Filips om de onderdanigheid van de stad Antwerpen te tonen. Volgens sommige historici verbeelde de reus Antwerpen en probeerde de stedelijke elite duidelijk te maken dat Filips de handelspositie van de stad moest verzekeren, zoals Sylvius Brabo dit in de oorsprongsmythe deed door Druon Antigon te verslaan.⁹⁴ De stad verheerlijkte de vorsten niet alleen, maar probeerde ook zijn eigen verlangen aan de prins duidelijk te maken.

Vanuit Antwerpen vertrok Filips naar de Noordelijke Nederlanden. Deze intredes verschilden van de meeste in het Zuiden, omdat ze over het algemeen minder uitbundig waren. De steden toonden vaak *tableaux vivants* met Bijbelse of mythologische voorstellingen, net als in de Zuidelijke Nederlanden. Zo was koning Solomon in Haarlem en Leiden een terugkerend figuur.⁹⁵ Rotterdam had een *tableaux vivant* met een deel uit het verhaal van Jason en de Argonauten, toepasselijk aangezien Filips de toekomstige leider zou worden van de Orde van het Gulden Vlies.⁹⁶ Amsterdam maakte ook gebruik van mythologische verwijzingen, maar dan in de vorm van standbeelden van verschillende Romeinse goden. De stad probeerde niet te veel geld uit te geven aan decoraties, daarom werd er veel gebruik gemaakt van rode doeken met de wapens van Filips, Karel, de stad Amsterdam en het gewest Holland erop gespeld. De stad vond namelijk al dat ze veel bij hadden gedragen aan de kosten van Karel V zijn oorlogen en de hoge donatie van het gewest aan Filips als cadeau.⁹⁷ Waar geld een zorg voor later was in de Zuidelijke gebieden was het in de Noordelijke minder ruim.

Een van de uitbundigste Blijde Inkomsten in de Noordelijke Nederlanden vond plaats in Utrecht. Daar werd prins Filips buiten de stadsmuren begroet door het stadsbestuur en de schutterijen, net zoals in veel andere steden.⁹⁸ Binnen de stad waren verschillende triomfbogen tentoongesteld. Net als in andere delen van de Noordelijke Nederlanden waren ze van lauriertakken en groene bladeren gemaakt.⁹⁹ In de stad was een gouden standbeeld van Filips met om hem heen schilden waarop de wapens van de

⁹³ Geurts, 'Myth, history, and image in the Low Countries', 75.

⁹⁴ Geurts, 'Myth, history, and image in the Low Countries', 77.

⁹⁵ Kuyper, *The triumphant entry of renaissance architecture*, 108-109.

⁹⁶ Kuyper, *The triumphant entry of renaissance architecture*, 104-105.

⁹⁷ Ibidem, 110-113.

⁹⁸ Van Asch van Wijck, *Phillips II binnen de stad Utrecht*, 17-18.

⁹⁹ Van Asch van Wijck, *Phillips II binnen de stad Utrecht*, 24.

Habsburgers waren afgebeeld. Drie andere standbeelden keken naar die van Filips. Zij moesten de geestelijkheid, de adel en de steden voorstellen die eerbied wilden bewijzen aan hun toekomstige vorst.¹⁰⁰ Deze intocht moest, volgens Calvete, Filips goed gevallen zijn.

Dit kan niet gezegd worden over de Blijde Inkomsten in Gelre. Deze waren, zo ver bekend, vrijwel hetzelfde in alle vier de hoofdsteden van de Gelderse kwartieren. De Prins werd buiten de stadspoort opgewacht door een stedelijke delegatie en burgers in wapenuitrusting met vaandels en trommels. De prins werd onder het bulderen van kanonnen en de trommels van de burgers de stad ingeleid, waarna de prins de volgende dag de mis bijwoonde en daarna de privileges van de stad bevestigde. Filips kreeg in iedere stad dezelfde giften, waar alleen de hoeveelheden wijn per stad verschilden.¹⁰¹ De eerdergenoemde twee ossen waren een traditie in Gelre die ook bij de Blijde Inkomst van Karel V in 1546 werd gebruikt.¹⁰²

Zoals hierboven beschreven hadden bijna alle steden in de Nederlanden enige vorm van publiek vertoon in de vorm van triomfbogen of *tableaux vivants*, deze ontbraken in de Blijde Inkomsten in Gelre. Zelfs voor een gewest in de Noordelijke Nederlanden, waar de Blijde Inkomsten over het algemeen meer ingetogen waren, viel Gelre uit de toon. De reden hiervoor is ook niet duidelijk. Calvete de Estrella schrijft dat het komt door de Gelderse oorlogen die het gewest financieel hebben uitgeput, maar dit lijkt geen logische verklaring.¹⁰³ De Blijde Inkomst Karel V in 1546 te Nijmegen had ten eerste grotere giften aan de vorst. In plaats van de twee ossen die Filips kreeg werden aan Karel V drie ossen gegeven en twee aan zijn zus Maria van Hongarije, de regentes van de Nederlanden.¹⁰⁴ Dit was korter na de, door Calvete de Estrella genoemde, oorlogen dan de tour van Filips in 1549.

Geurts verklaart de verschillen tussen de Inkomst in Gelre de andere steden onder andere aan de hand van de sterke invloed van de middeleeuwse iconografie en beeldtaal op de Oostelijke gewesten in de Nederlanden.¹⁰⁵ Echter deze middeleeuwse

¹⁰⁰ Ibidem, 35-37.

¹⁰¹ Van Schevichaven, 'Filips II te Nijmegen', 138-141; Van Veen, 'Een vorstelijk bezoek in 1549', *Arnhemse Courant* (24 januari 1900), 2; Gimberg, 'Vorstelijk bezoek in 1549', *Zutphense Courant* (28 februari 1900), 2.

¹⁰² Guyot, *Karel V te Nijmegen*, 7.

¹⁰³ Kuyper, *The triumphant entry of renaissance architecture*, 128.

¹⁰⁴ Guyot, *Karel V te Nijmegen*, 7; Van Schevichaven, 'Filips II te Nijmegen', 138.

¹⁰⁵ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 60.

beeldtaal is in de Inkomsten in Gelre ook niet terug te zien, omdat er geen toneelspelen of andere vormen van kunst waren. Wat Geurts wel benadrukt is het feit dat Filips niet wordt erkend als vorst van een wereldrijk, zoals dat in andere steden, zoals Antwerpen en Brugge gebeurde, maar als 'de volgende' hertog van Gelre.¹⁰⁶ Dit is vooral duidelijk in contrast met de intocht van Karel V te Nijmegen in 1546. Er is namelijk vrijwel geen verschil. Er waren geen bogen of andere vormen van publieke vertoningen en ook in deze intocht waren er luide kanonschoten. De enige verschillen waren dat Karel grotere hoeveelheden van dezelfde giften kreeg als Filips en dat er een standbeeld werd vervaardigd van Karel bij zijn intocht.¹⁰⁷ Dit eerste kan logisch verklaard worden, omdat Karel V bij deze Blijde Inkomst meer prestige genoot dan Filips. De Geldersen kende Karel en hij had een wereldrijk verworven, terwijl Filips een onbekende was die nog geen persoonlijk aanzien genoot vanwege zijn daden. Daarbij sprak hij de Nederlandse taal niet en was hij tot 1548 nog nooit buiten Spanje geweest. In andere Inkomsten werd anders omgegaan met Filips' onbekendheid. Daar speelde Karel V een belangrijke rol als de vaderfiguur die zijn macht op zijn zoon overdroeg.¹⁰⁸

Waar Gelre de andere steden wel evenaarde, was op het gebied van de eedaflegging van Filips. In veel steden werd dit op een houten podium gedaan waar veel toeschouwers bij waren.¹⁰⁹ Waarna de ridders, bannerheren en steden beloofden Filips als nieuwe vorst te erkennen. Dit gebeurde zo ook in de Gelderse steden.¹¹⁰ Calvete schrijft zelfs over de mooie tapijten die aan de houten constructie te Roermond waren gehangen.¹¹¹ Deze eed was echter een publieke vertoning ter bevestiging van de erfopvolging. De daadwerkelijke onderhandelingen hadden al plaatsgevonden.¹¹² Na de eed werden muntstukken over het publiek gestrooid.

De conclusies van Hageman komen over het algemeen overeen met die van Geurts, maar de eerstgenoemde gaat een stapje verder. Hij speculeert dat de stad Nijmegen bewust had gekozen voor hetzelfde ceremonieel als in eerdere Inkomsten. Dit

¹⁰⁶ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 58.

¹⁰⁷ Guyot, *Karel V te Nijmegen*, 2-7.

¹⁰⁸ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 48.

¹⁰⁹ Devliegheer, 'Prins Filips in Brugge', 134-135.

¹¹⁰ Van Schevichaven, 'Filips II te Nijmegen', 140-141; Van Veen, 'Een vorstelijk bezoek in 1549', *Arnhemse Courant* (24 januari 1900), 2; Gimberg, 'Vorstelijk bezoek in 1549', *Zutphense Courant* (28 februari 1900), 2.

¹¹¹ Kuyper, *The triumphant entry of renaissance architecture*, 130.

¹¹² GA, 2000, 5484.

zou namelijk een vorm van protest vormen tegen het centralisatiebeleid van de Habsburgers.¹¹³ Zo werd tussen 1543, de ondertekening van het traktaat van Venlo waarin Karel V beloofde de rechten en privileges van de Gelderse steden te behouden, en 1549 werden de kanselarijordonnantie en het verdrag van Augsburg ingevoerd. Twee gebeurtenissen die door Gelre echter gezien werden als een inbreuk op de rechten die in 1543 waren vastgelegd.¹¹⁴ Het kanselarij zou de macht van het hof van Gelre beperken en het verdrag van Augsburg zou het gewest Gelre uit het Heilig Roomse Rijk verwijderen. Dit laatste was iets waar sterk aan werd vastgehouden. Hageman schrijft dat uit de geschiedschrijving blijkt dat de Gelderse overheden een behoudend karakter hadden en dat ze vooral probeerden de rechten en privileges beschermen, alhoewel hij erkent dat dit beeld erg eenzijdig is aangezien er weinig bronnen zijn over hun werkzaamheden.¹¹⁵ De mogelijke schending van het traktaat van Venlo zou de Gelderse overheden dus argwanend hebben gemaakt ten opzichte van de toekomstige plannen van de Habsburgers.

Er is geen eenduidige verklaring voor de verschillen in tussen de Blijde Inkomsten, maar het is duidelijk dat de Inkomsten in Gelre sterk uit de toon vallen. Al zijn de Inkomsten in de Noordelijke Nederlanden minder uitbundig dan in de Zuidelijke Nederlanden, dan nog waren de Inkomsten in Gelre een uitzonderlijk uitgekledede versie. De decoraties die in het Zuiden nog helemaal van duurzamere materialen gemaakt werden waren in het Noorden vervangen door decoraties die gemaakt waren van planten en takken. De verklaringen die in de historiografie te vinden zijn, en vooral die van Calvete de Estrella, voor de afwezigheid van triomfbogen en *tableaux vivants* in Gelre zijn gebrekkig. Wat opvalt is dat de verschillen enkel bij de intocht en niet bij de bevestiging van de privileges te zien zijn. De afhandeling hiervan is meestal gelijk in Gelre als in andere gewesten, namelijk op een versierd podium.

¹¹³ Hageman, *Het kwade exempel*, 40-41.

¹¹⁴ Hageman, *Het kwade exempel*, 41.

¹¹⁵ *Ibidem*, 104.

Conclusie

De Blijde Inkomsten in Gelre waren anders dan in de Inkomsten in de rest van de Nederlanden, dat staat nu buiten kijf, maar de manieren waarop ze van elkaar verschillen zijn tot op heden nooit op deze manier onderzocht. Ten eerste is in dit onderzoek de politieke context van de intochten in Gelre vergeleken met die van de rest van Nederland. We hebben gezien dat de verschillen tussen de onderhandelingen over de Blijde Inkomsten in Gelre en Brabant niet veel van elkaar verschillen. Beide gewesten probeerden hun privileges te beschermen, maar Gelre is dit, op papier, beter gelukt. Het Brabantse Hof werd, door het verlies van artikel 5, gereduceerd tot een enkel rechtsprekend orgaan. Door hardnekkig verzet had het kunnen vasthouden aan artikel 58, waardoor het recht op het rebelleren tegen de hertog als deze zijn taken niet goed uitvoerde beschermd bleef. Gelre had daarentegen vast kunnen houden aan al zijn privileges, maar zag veranderingen aankomen die ook hun macht zouden verkleinen. Wat de gewesten gemeen hadden was echter belangrijker, namelijk een sterke drang om de centralisatiepogingen van Karel V tegen te gaan en de eigen privileges te waarborgen.

Als tweede is aandacht geschonken aan de verschillen in de voorbereidingen. Daarbij was te zien dat de voorbereidingstijd voor de Gelderse intochten aanzienlijk korter was dan in de andere gewesten. Dit was te wijten aan het feit dat tot kort voor de intocht zelf onzekerheid bestond over de datum. Slechts enkele dagen voor de eerste intocht in Zutphen werd officieel bevestigd dat Filips als toekomstige hertog zou worden erkend. Dit in tegenstelling tot de voorbereidingen in andere steden als Antwerpen en Utrecht, waar ze weken of zelfs maanden van tevoren begonnen met plannen, ontwerpen en bouwen van decoraties en het voorbereiden van de burgers op de ontmoeting met de prins.

Als laatste is gekeken naar de verschillen tussen de daadwerkelijke intochten in Gelre en de rest van de Nederlanden. Volgens Geurts en Hageman zijn de Blijde Inkomsten in Gelre sober in vergelijking met de rest, er zijn namelijk geen triomfbogen, *tableaux vivants* of zelfs inscripties. Naarmate we verder door de tour van Filips kijken zien we een steeds duidelijker verschil tussen de verschillende Blijde Inkomsten. In de Zuidelijke Nederlanden waren er veelal grote intochten met decoraties, triomfbogen en *tableaux vivants*, waardoor steden veel makkelijker uiting konden geven aan de individuele boodschappen die zij wilden uitdragen. Filips kon door middel van

vergelijkingen met mythische en Bijbelse personages, figuurlijk, op een sokkel geplaatst worden. Er bleef zo ook ruimte voor de steden om een, subtiel, tegengeluid te laten horen, bijvoorbeeld het standbeeld van Druon Antigon in Antwerpen. In de Noordelijke Nederlanden waren dit soort verwijzingen er ook, maar op een kleinere schaal. In Gelre werden enkel de essentiële rituelen en gebruiken uitgevoerd, zoals de ontmoeting tussen de stedelijke afgevaardigden en prins Filips buiten de stadsmuren en het afnemen van de eed op een houten podium.

Over het algemeen valt dus te stellen dat de Inkomsten in Gelre op politiek gebied verschilden met de rest van de Nederlanden, omdat het pas kort onderdeel was van het Habsburgse rijk. Desondanks hadden ze toch grotendeels dezelfde wensen als andere gewesten. Ze wilden namelijk hun privileges zo veel mogelijk behouden en in Gelre gebeurde dat met redelijk succes. Uit de korte voorbereidingstijd blijkt dat de tour van Filips niet zo minutieus is voorbereid als Geurts en Postma hebben laten zien. Naast de door omstandigheden korte voorbereidingstijd lijkt er ook bewust gekozen te zijn voor een ingetogenere intocht. Vanuit het Hof van Gelre werd, in ieder geval aan Zutphen, duidelijk gemaakt dat veel vertoon niet nodig was. Hierdoor werd bij de Blijde Inkomsten in Gelre een traditioneel Gelderse intocht gehouden met bijbehorende giften en eerbetoon. Filips werd in Gelre als hertog gehuldigd als zijn voorgangers voor hem.

Verklaringen voor deze verschillen lopen uiteen. Calvete de Estrella zelf schreef dat de sobere Inkomsten in Gelre het gevolg waren van de verwoestende Gelderse oorlogen. Deze verklaring is echter onvolledig. Ten eerste was er een andere stad die ook last had van financiële problemen, namelijk Bergen op Zoom, maar deze stad had desondanks toch enkele simpele erebogen bestaande uit bloemboeketten voor de prins laten vervaardigen.¹¹⁶ Financiële nood was dus voor Gelre geen reden om een ingetogen Inkomst te organiseren. Ten tweede hadden er tussen 1543 en 1549 twee andere belangrijke Habsburgers een bezoek gebracht aan Gelre. In 1545 was Maria van Hongarije nog in Gelre geweest en in 1546 kwam Karel V voor zijn eigen Blijde Inkomst naar Nijmegen. Op beide gelegenheden kosten nog moeite gespaard. Het was toen dus mogelijk om voldoende geld te verzamelen voor een mooie intocht, het lijkt zeer aannemelijk dat dit in 1549 dus ook het geval moet zijn geweest. Calvete de Estrella lijkt de waarheid hier dus te willen verbergen, maar waarom zou hij dat doen?

¹¹⁶ Geurts, 'Een jaar vol intochten', 46.

Volgens Geurts zijn de Gelderse Blijde Inkomsten sober, omdat in Gelre, en de andere oostelijke gebieden van de Nederlanden, nog veel gebruik werd gemaakt van gotiek en middeleeuwse beeldtaal. De Gelderse steden, en volgens Geurts specifiek Nijmegen, zou ook veel waarde hechten aan zijn rechten als onderdeel van het Heilig Roomse Rijk. Dit uitte de stad niet met grote voorstellingen, maar met inscripties waaruit de mening van de stad bleek. Hageman ziet ook aanleiding tot een dergelijke conclusie, maar volgens hem lag de drang tot het vasthouden aan de oude rechten en privileges van de Gelderse Staten en steden hieraan ten grondslag. Deze verklaringen zijn in bepaalde opzichten niet sterk genoeg. Hoewel dit essay geen glashard bewijs levert voor een definitieve verklaring zijn er wel enkele aanwijzingen die als hypothese aangedragen kunnen worden.

De conclusie van Hageman, en het vermoeden van Geurts, dat de Gelderse steden bewust de Blijde Inkomsten hadden laten verlopen gelijk aan eerdere intochten voor andere Gelderse hertogen is correct. Vanuit het Hof van Gelre werd namelijk een brief geschreven aan Zutphen waarin staat dat de stad alleen met gewapende burgers de prins dient te ontmoeten buiten de stadsmuren. Er werd dus vanaf gewestelijk niveau bepaald dat de Blijde Inkomsten gelijk zouden zijn. Dit werd gedaan om een signaal af te geven aan Filips, namelijk dat de Geldersen bleef volharden in diens verzet tegen de centralisatie, ze pasten zich voor Filips of Karel V niet aan. De intochten moesten een reflectie vormen van de Gelderse politiek ten opzichte van de Habsburgse centralisatiedrang. Dit zou kunnen verklaren waarom Calvete de Estrella de echte reden voor de sobere Inkomsten vermijdt, omdat verzet schadelijk zou kunnen zijn voor het imago van de Habsburgers. Als de daadwerkelijke reden verzwegen bleef dan zouden andere steden en gewesten hier geen voorbeeld aan kunnen nemen. Zo zou verder verzet beperkt blijven. Dit is, zoals zojuist gezegd, een hypothese. Door de schaarste aan bronmateriaal en de verspreiding hiervan is het momenteel niet mogelijk om hier hardere bewijzen voor te vinden. Verder onderzoek naar het verzet van de Gelderse steden tegen de centralisatiepogingen van de Habsburgers kan wellicht bijdragen aan het beantwoorden van deze vraag.

Bibliografie:

Archivalia:

Gelders Archief (GA), Arnhem, 0124, Hof van Gelre.

Gelders Archief (GA), Arnhem, 2000, Oud Archief Arnhem.

Gedrukte bronnen:

Juan Cristobal Calvete de Estrella, *El felicissimo viaje del muy alto y muy poderoso principe Don Phelippe, Hijo del emperador Don Carlos Quinto Maximo desde Espana a sus tierras dela baxa Alemaña: con la description de todos los Estados de Brabante y Flandes, Escrito en quatro libros* (Antwerpen, 1552).

Jules Petit, *Le très-heureux voyage fait par très-haut et très-puissant prince Don Phillipe, fils du grand empereur Charles-Quint, depuis l'Espagne jusqu'à ses domaines de la Basse-Allemagne, avec la description de tous les Etats de Brabant et de Flandre* (Brussel, 1884).

Krantenartikelen:

Gimberg, Johannes, 'Vorstelijk bezoek in 1549', *Zutphense Courant* (28 februari 1900), 2.

Van Veen, J.S., 'Een vorstelijk bezoek in 1549', *Arnhemse Courant* (24 januari 1900), 2.

Literatuur:

Aristodemo, Dina en Fernando Brugman, 'The joyeuses entrées of 1549: The staging of royal power and civic prestige', in: Wim de Groot (red.), *The seventh Window: the king's window donated by Phillip II and Mary Tudor to Sint Janskerk in Gouda (1557)* (Hilversum, 2005), 29-37.

Bussels, Stijn, 'Making the most of theatre and painting: the power of *tableaux vivants* in joyous entries from the Southern Netherlands (1458-1635)', *Art History* 33:2 (2010), 236-247.

Bussels, Stijn, *Spectacle, rhetoric and power: The triumphal entry of prince Philip of Spain into Antwerp*, (Amsterdam, 2012).

De Schepper, Hugo, *"Belgium dat is Nederlandt": Identiteiten en identiteitenbesef in de Lage Landen, 1200-1800* (Breda, 2014).

Devliegheer, 'De Blijde Intrede van prins Filips in Brugge in 1549', *Handelingen van het genootschap voor geschiedenis* 136 (1999), 121-160.

Geurts, Jac, 'Een jaar vol intochten, feesten, propaganda en spektakel: De rondreis van kroonprins Filips door de Nederlanden in 1549', in: Joop Koopmans en Werner Thomas (red.), *Propaganda en spektakel: vroegmoderne intochten en festiviteiten in de Nederlanden*, (Maastricht, 2009), 31-60.

Geurts, Jac, 'Myth, history, and image in het Low Countries in the sixteenth century', in: Laurea Cruz en Willem Frijhoff (red.), *Myth in history, history in myth*, Brill's studies in intellectual history 182 (Leiden, 2009), 53-85.

Guyot, Paul, *De Blijde Inkomt van Karel V te Nijmegen op 9 februari 1546* (Nijmegen, 1890).

Hageman, Maarten, *Het kwade exempel van Gelre: De stad Nijmegen, de Beeldenstorm en de Raad van Beroerten, 1566-1568* (Nijmegen, 2005).

Koopmans Joop en Werner Thomas, 'Inleiding', in: Joop Koopmans en Werner Thomas (red.), *Propaganda en spektakel: vroegmoderne intochten en festiviteiten in de Nederlanden*, (Maastricht, 2009), 3-12.

Kuyper, Wouter, *The triumphant entry of renaissance architecture into the Netherlands: The joyeuse entrée of Philip of Spain into Antwerp in 1549, Renaissance and mannerist architecture in the Low Countries from 1530 to 1630*, 2 dln (Alphen aan den Rijn, 1994).

Mareel, Samuel, *Voor vorst en stad: Rederijersliteratuur en vorstenfeest in Vlaanderen en Brabant (1432-1561)* (Amsterdam, 2010).

Postma, Folkert, *Viglius van Aytta als humanist en diplomaat (1507-1549)* (Zutphen, 1983).

Postma, Folkert, *Viglius van Aytta; De jaren met Granvelle 1549-1564* (Zutphen, 2000).

Soly, Hugo, 'Plechtige intochten in de steden van de Zuidelijke Nederlanden tijdens de overgang van Middeleeuwen naar Nieuwe Tijd: communicatie, propaganda, spektakel', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 97 (1984), 341-361.

Stein, Robert, '74 woorden die het verschil maken: Over de ontwikkeling van het Brabantse recht van weerstand', *Noordbrabants Historische Jaarboek* 29 (2012), 46-63.

Tadama, Reinier, *Geschiedenis der stad Zutphen: Van de vroegste tijden tot 1795* (Zutphen, 1856, herdruk: Schiedam, 1976).

Thøfner, Margit, "'Willingly we follow a gentle leader...": Joyous entries into Antwerp', in: Jeroen Duinham & Sabine Dabringhaus (red.), *The dynastic centre and the provinces:*

Agents and interactions, Brill's comparative studies in governance 5 (Leiden, 2014), 185-202.

Van Asch van Wijck, Anthony, *Plegtige intrede van Phillips II binnen de stad Utrecht in den jare 1549* (Utrecht, 1846).

Van Bruaene, Anne-Laure, 'Vorstelijk onthaald: Blijde intredes in de Zuidelijke Nederlanden tussen 1400-1800', *Tijd-schrift* 6:1 (2016), 7-20.

Van Schevichaven, H., 'Prins, later koning Filips II, te Nijmegen', in: H. Van Schevichaven, *Penschetsen uit Nijmegen's verleden 2* (Arnhem, 1966), 136-142.